

Mahkûmların Suç Algısı

Şükrü BİLGİÇ

Sosyolog, İnfaz Koruma Memuru

Özet

Toplumun ezici bir çoğunluğu suç işleyenleri; katil, sapık, vahşi, cani, hırsız, eroınman gibi etiketlemelerle niteler. Böyle olunca suç işleyenleri yani mahkûmları; dışlar, hor görür, mahkûmlara güvenmez, iş vermez, onların yeniden ve her an suç işleyeceğini düşünür. Ancak toplumun mahkûmları nasıl algıladığı ile birlikte onların toplumu, yargı sistemini, adalet anlayışını, ekonomik düzeni, gelenek ve göreneklerini, inanç sistemini ve her şeyden önemlisi kendilerini nasıl algıladıkları çok önemlidir. Çünkü onların kendilerini algılayışı; aynı zamanda suç teşkil eden davranışlarını nasıl algıladıkları ve onları yeniden gerçekleştirip gerçekleştirilemeyecekleri ile doğrudan bağlantılıdır.

Araştırmadaki temel varsayımımız: Mahkûmların suç işlemelerinde etkili olan faktörlerin kendilerinin dışındaki etkenlerden kaynaklandığını, bunun bir kader olduğunu, Yaratanın kendilerine böyle bir rol biçtiğini, herkesin bu dünyada kendi rollerini oynadıklarını; işlemiş oldukları suçtan dolayı pişmanlık duymakla birlikte temel duygularının haksız yere ceza aldıklarını, adil yargılanmadıklarını, hâkim tarafından dinlenmedikleri, hatta yokluklarında kendileri hakkında karar verildiğini, hukuk sisteminin sadece fakirler ve yoksullar için var olduğunu, cezaevi sonrası yaşamları için devletten hiçbir şekilde destek görmediklerini, kendi imkânları ile ayakta kalmalarının çok zor hatta imkânsız olduğunu, toplumsal önyargılara çok fazla dayanamayıp ne yazık ki kendilerine yakıştıran suç eylemini yeniden işlemek zorunda oldukları döngüsü üzerine kurulmuştur.

Bu çalışma teorik ve pratik olmak üzere iki bölümünden oluşmaktadır. İlk bölümde konuyla ilgili ulusal ve uluslararası alanda yayınlanmış eserlerin taramasından oluşmaktadır. İkinci ve daha çok uygulamaya dayalı olan bölümünde ise Adalet Bakanlığında alınan izin ile 02/05/2011-30/07/2011 tarihleri arasında 14 farklı tipteki, 28 ilde bulunan 32 ceza infaz kurumundaki toplam 3555 mahkum ile yapılan anketten elde edilen verilerin değerlendirmesi ile iki yılı cezaevi öğretmenliği, beş yılı ise denetimli serbestlik sosyoloğu görevi olmak üzere toplam yedi yıllık süre zarfında mahkumlarla yapılan binlerce bireysel görüşme ve yüzlerce grup çalışmasına dayanmaktadır.

Araştırma, anketten elde edilen veriler ile konuyla ilgili sunulan çözüm önerilerinden oluşmaktadır

Anahtar Kelimeler: Suç, Mahkûm, Algı, Empati, Etiketleme.

The Crime Perception Of Prisoners

Abstract

The majority of the society characterizes the perpetrator as a killer, pervert, wild, butcher, robber and heroin user. For this reason, the society excludes those people and despise them, doesn't trust them, doesn't give them any job opportunities, because the society thinks that those people can commit a crime again and anytime. However, it is important how society perceives convicts. Also, it is very important how convicts perceive society. Judiciary, sense of justice, economic order, customs, traditions, the religion system and the most important thing is how convicts perceive themselves, because the convicts' perception of themselves is link to how they perceive behaviors which is constituted crime and also it is linked to will those people(convicts) commit a crime again.

Our main assumption is that there are some efficient factors to commit a crime for convicts. These factors are out of control for convicts. Convicts think that it is destiny and think that God gives that role to them and everybody plays their role in this world. Convicts regret what they have done. Even, sometimes they think that their main emotion is punished unjustly. They think that they are adjudicated unjustly by judge, sometimes they aren't listened by judges. Also, judges decides some decisions about them with their absence. Furthermore, they think that judicial system is just for poor people. The government doesn't support convicts after prison period. They say that it is impossible to stand on their feet alone. Eventually, convicts can't handle what society thinks about them. For this reason, they think that they have to commit a crime again and again. The cycle works kind of this process.

This study consists of two parts which are theoretical and practical. In the theoretical part, national and international published pieces are searched which are about our this issue. In the practical part, this part is more related to application. Also, in this part permission is taken from Ministry of Justice to conduct a survey between 02/05/2011-30/07/2011 dates. This survey is done to total 3555 convicts in 32 criminal execution institutions. These institutions are in different 28 cities and in which there are 14 different kinds of penal institutions. That study's experience is based on two years prison teachers and five years probation System. During seven years, thousands of individual meetings and hundreds of group works are done.

This study consists of those obtained datas and solution suggestion which is related about this issue.

Key Words: Crime, Convict, Perception, Empathy, Labeling.

1. Giriş:

“Mahkûmların suç algısı” adlı çalışmamızın temel amacı mahkûmların suç işlemelerinde etkili olan düşünsel, zihinsel ve sosyal süreçleri anlama ve yeniden suç işlemenin önüne geçmektir.

Araştırmamızdaki temel varsayımımız; her hangi bir nedenle suç işleyerek veya kendisine isnat edilen suç nedeniyle ceza infaz kurumuna alınan bireylerin toplum ve devlet tarafından etiketlenmek suretiyle dışlandığı, mahkûmların ise çok yoğun olan bu dışlanmaya karşı fazla

direnç göstermediği/göstermediği, uzun süre ceza infaz kurumunda kalmanın verdiği rahvet ve yeniden suç işlemenin rasyonel çıkarımlar sonucunda oluştuğu üzerine kurulmuştur.

Araştırmada takip edilen yöntem ve tekniği teorik ve pratik olmak üzere iki aşamaya ayırmak mümkündür. İlk bölüm konuyla ilgili ulusal ve uluslararası alanda yayınlanmış eserlerin taramasından oluşmaktadır. İkinci ve daha çok uygulamaya dayalı olan bölümünde ise Adalet Bakanlığında alınan izin ile 02/05/2011-30/07/2011 tarihleri arasında 14 farklı tipteki, 28 ilde bulunan 32 ceza infaz

kurumundaki toplam 3555 mahkum ile yapılan anketten elde edilen verilerin değerlendirilmesi ile iki yılı cezaevi öğretmenliği, beş yılı ise denetimli serbestlik sosyoloğu görevi olmak üzere toplam yedi yıllık süre zarfında mahkumlarla yapılan binlerce bireysel görüşme ve yüzlerce grup çalışmasına dayanmaktadır.

Makalede; suç, ceza, hapis cezası, etiketleme, toplumun mahkûmu algılayışı, mahkûmun suç algısı ve anket sonucunda elde edilen bulgulara yer verilecektir.

Yapılan araştırma sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır: Toplum mahkûmu işlemiş olduğu suçu nedeniyle dışlayıcı cezalandırırken, mahkûmda cezasının karşılığı olan hapsi yatmasına rağmen toplum tarafından dışlanmaya devam ettiği için yeniden suç işleyerek toplumu ve kendisini suçla sürükleyen sistemi cezalandırmaktadır.

2. Temel Kavramlar

Hapis cezasının istisnalar dışında gereksiz olduğunu savunan yazarlar, cezaevlerinin özel önleme amacını gerçekleştirmediğini ve suçluluğu azaltmadığını belirtmektedir. Nitekim Foucault, cezaevlerinin suçlu ürettiğini ve cezaevlerinde kalanların yeniden mahkemelere yönlendirildiğini savunmuştur (2006:385-389). Potansiyel suçluları caydırdığı ve cezaevinde bulunduğu sürece suç işlenmesine engel olduğu gerekçesi ile uzun süreli hapis cezasını savunanlar dahi hapsedme sonrası suç işlenmeye devam edildiğini kabul etmektedirler.

Cezaevlerinin misilleme ve caydırma aracılığı ile toplumu koruduğu ve hükümlülerini yeniden topluma döndürdüğü düşünülmektedir. Oysa son 40 yılda yapılan araştırmalara göre, cezaevleri hükümlülerin ve ailelerinin kişisel ve toplumsal konularına zarar vermekte, yeniden topluma dönmeyi zorlaştırmaktadır (Dünkel ve Snacken,2001:323). Sanıldığı gibi aksine, kapalı cezaevleri ortamında rehabilitasyon programlarının başarılı olması son derece güçtür. 1980-1990'lı yıllarda cinsel suçlar ile uyuşturucu suçlarında rehabilitasyon programları sayesinde bir azalma olduğu savunulmaktaysa da bu azalmayı sağlamada tutuksuz yargılamaların etkili olduğu unutulmamalıdır (Van Zyl Smit/Dünkel, 823).

2.1. Suç Nedir?

Çalışmamız temelde suç ve suçun yansımaları üzerine olduğu için öncelikle suç kavramını tanımlayacağız. Suç, suçlu ve suç bilimi hakkında farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bu farklılıklar suçu oluşturan, yani normlardan sapıcı, insan eylemlerinin izah edilmesinden doğan farklı bakış açısından kaynaklanmaktadır.

Suç denilen olguya, yani belirli hareketlerin yasak fiillerden sayılmaları ile bunları işleyenlerin çeşitli tepkilere konu olmalarına, devlet müessesesi şeklinde gelişmiş insan toplumlarının meydana çıkışından çok önce bile rastlanmıştır. Tarihte hiçbir toplum yoktur ki, orada belirli fiiller yasaklanmamış ve bunun karşılığı olarak ceza müeyyidesi uygulanmamış olsun. Suçlar toplumların sosyal, ekonomik ve manevi şartlarına göre şekillenmiştir.

Toplumbilim/sosyoloji kişinin, iştirakçisi olduğu toplumun bilinçli bir üyesi olabilmesi, toplumsal kültürün gereklerine göre hareket edebilen bir kişilik kazanabilmesi için, sosyalleşmenin gerekli olduğunu belirtmektedir. Sosyalleşmenin gereğine uygun olarak gerçekleşmesi zorunludur. Sosyalleşmede başta gelen etken ise cezalandırma ve ödüllendirme (Dönmezer: 1984, 20).

Bugünün kanun koyucuları suçu, genel olarak, kamu sağlığını, güvenliğini ve tabii kaynaklarını korumak, iş ve ticaret alanında uygunsuz ve hileli uygulamaları önlemek, devlet gelirlerini korumak maksatları ile suç koymaktadır (Edwin:1933, 1116).

Özetle suç, “kamuğun menfaatine karşı olan her hangi bir davranıştır. Suç, toplumdaki hukuk düzenini bozduğu için yasalar tarafından yasaklanmış eylemlerdir. Suç hukuki veya ahlaki kuralların ihlali anlamına gelir. Suç, bir sosyal kurumun üyeleri tarafından iyi ve yararlı kabul edilmiş inançların, geleneklerin ve adetlerin dayandıkları kurallara aykırı yapılmış bir davranıştır”(Kulaksızoğlu: 1999, 229).Suç kavramını tanımladıktan sonra suç teşkil eden eyleme karşılık verilen cezayı da kısaca tanımlamak gerekmektedir.

2.2. Ceza Nedir?

Suç teriminde olduğu gibi ceza teriminde de onlarca tanım yapmak mümkündür. Biz konumuzla ilgili birkaç tanım vermekle yetineceğiz. Bu çerçevede, Dönmezer ve Erman, cezanın tanımını şu şekilde yapmaktadır: “topluma büyük ölçüde zarar veren fiiller karşılığı, devletin son çare olarak kanun ile oluşturduğu ve izlediği diğer yapıcı amaçlar yanında, özellikle suç işleyen bazı kanuni yoksunluklara tabi kılmak ve toplumun işlenen fiili onamama tutumunu belirtmek üzere, ilke olarak bir yargı kararı ve suçlunun sorumluluk derecesi ile orantılı biçimde uygulanan, korkutucu, caydırıcı bir müeyyide”dir (1999: 229).

Öztürk ve Erdem'e göre ise; “ancak kanunla konulabilen, amacı suç işlediği yargısal bir karar ile sabit olan kimseyi, yine yargısal bir kararla kusurunun karşılığı olarak bazı yoksunluklara tabi kılarak, ıslah etmek (özel önleme) ve genel önlemeyi temin etmek olan korkutucu yaptırıma” ceza denir (2006: 50). Suç oluşturan eyleme karşılık, failin çeşitli hak ve yararlarına yönelik olarak devletin gösterdiği tepki olan ceza, suçlunun özgürlüğüne, yaşamına, malvarlığına, bazı haklarına ya da şerefine yönelik olabilir. İşlediği suçla paralel verilen cezaların en yaygını hapis cezasıdır.

2.3. Hapis Cezası

Hapis cezası, bir suçtan mahkûm olan kişinin bir yere kapatılarak özgürlüğünün kısıtlanması suretiyle infaz edilen bir ceza türüdür. Türk Ceza Kanunu'nun 46. maddesinde hapis cezaları üçe ayrılmıştır. Bunlar:

a) Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası: TCK'nın 47. maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre; ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası hükümlünün hayatı boyunca devam eder, kanun ve tüzükte belirtilen sıkı güvenlik rejimine göre çektirilir.

b) Müebbet hapis cezası: Müebbet hapis cezası ise aynı kanunun 48. maddesinde bu hapis cezasının, hükümlünün hayatı boyunca devam ettiği belirtilmiştir.

c) Süreli hapis cezası ise; Süreli hapis cezası, kanunda aksi belirtilmeyen hâllerde bir aydan az, yirmi yıldan fazla olamazdır. Hükmedilen bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, kısa süreli hapis cezasıdır.

2.4. Cezaevi Alt Kültürü

Sosyolojik alt kültür, toplumda egemen olan kültürden farklı olan gruplardır. Bu gruplar davranış biçimleri, giyim, dil, inanç, gelenekler vb. biçimlerde ortaya çıkabilir.

Cezaevi alt kültürü ise hapis cezasının infazında, mahkûmların cezaevi ortamında dayanışma içinde olarak birbirlerini cesaretlendirmeleri, yeni suç teknikleri

öğrenmeleri, ileride birlikte veya tek başlarına suç işleyebilmek konusunda cesaret ve yetenek kazanmaları olarak değerlendirilmektedir (Walker, 1987: 196) Bu durum şüphesiz yeniden ve daha profesyonel (yakalanma riski düşük) suç işleme oranlarını yükseltmektedir.

Mahkûm: Aleyhinde hüküm verilmiş olan. Davayı kaybedip cezalandırılan. Hüküm giymiş kimse. Hükümlü... gibi anlamlara gelmekle birlikte biz mahkûm ibaresini her hangi bir nedenle cezaevine girmiş ve bir süre cezaevinde kaldıktan sonra tahliye olan kişi için kullanacağız. Bu yönüyle mahkûm; tutuklu, hükümlü, hükümlü ve eski hükümlünün üstünde olup onları kapsayacak niteliktedir.

Benlik: Benlik, ayna-benlik, bireysel benlik, sosyal benlik, başkasının rolünü alma, durum tanımı, önemli başkası ve genelleştirilmiş başkası gibi terimler sembolik etkileşimcilerin temel kavramlarıdır. “Benlik”, çevrenin bir kişi hakkındaki algısını ifade eden “kişilik” kavramından farklı olarak, o kişinin zihnindeki “kendisi”dir. Başka bir deyişle, kişilik çevrenin zihnindeki “ben”, benlik ise “benim zihnimdeki ben”in adıdır.

Algı: Psikoloji ve bilişsel bilimlerde duyuşal bilginin alınması, yorumlanması, seçilmesi ve düzenlenmesi anlamına gelir.

Empati/Eşduyu: Bir başkasının duygularını, içinde bulunduğu durum ya da davranışlarındaki motivasyonu anlamak ve içselleştirmek demektir. Kendi duygularını başka nesnelere yansıtmak anlamında da kullanılır. (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Empati>)

Etiketleme/Damgalama: Sözcük olarak 'yara, iz, işaret' anlamına gelir. Bugünkü tanım stigmatın 'kara leke' yani bir kişi ya da grup için utanılması gereken bir durumun varlığı, kabul edilmezliğin belirtisi olarak değerlendirilir. Bu anlayış, böyle kişilere birçok olumsuz özelliklerin atfedilmesine yol açar. Böylelikle toplum dışına itilmeleri söz konusu olur.

Toplumun Mahkûm Algısı: Araştırmamızın özet kısmında da belirttiğimiz üzere toplumun ezici bir çoğunluğu suç işleyenleri; katil, sapık, vahşi, cani, hırsız, eroınman gibi etiketlemelerle niteler. Böyle olunca suç işleyenleri yani mahkûmları; dışlar, hor görür, mahkûmlara güvenmez, iş vermez, onların yeniden ve her an suç işleyeceğini düşünür.

Sembolik etkileşim kuramına göre “insanların birbirleri hakkındaki tasarımların aslı da toplumun katı gerçekleri olduğunu” belirtir (Arslantürk ve Amman:2000).

Toplumun mahkûmu nasıl algıladığına ilişkin ileri sürülen kuramların en kapsamlısı ise şüphesiz etiketleme/damgalama teorisidir. Damgalama kuramı; bireylerinin etiketlenmelerinin onların suç işleme süreçleri üzerinde etkili olduğu varsayımı üzerine oturmaktadır. Çünkü bu kurama göre, bireylerin sapkın veya suçlu olarak etiketlenmeleri, onların toplumdan dışlandıkları yönünde bir duyguya kapılmalarına yol açmaktadır. Bu dışlanma duygusu da, onların suçlu gruplarla ilişkiye girmelerinde etkili olmaktadır (Kızmaz, 2005:165)

Bu kuramın en önemli temsilcilerinden biri olan Lemert göre; aykırı davranışları birincil ve ikincil hareketler olarak iki sınıfta ele alınmaktadır. Birincil aykırı davranışlar geleneksel kuramların tanımadığı pek çok nedene bağlı olarak ortaya çıkar. Bu tür davranışlar resmi olarak suç kabul

edilmezler, daha çok sosyal olarak kabul edilen bir rolün fonksiyonu olarak görülürler. Bir partide sarhoş olan genç gibi. Bu tür davranışlar ciddi olsalar bile, benlik kavramını etkilemezler ve ne bu kişiler kendilerini ne de başkaları bu kişileri suçlu olarak görmezler. Buna karşılık polis ya da mahkeme tarafından resmi olarak etiketlenmesi bireyin kimliği yani benlik-kavramı üzerinde doğrudan etki eder. Birey bir kez resmi olarak etiketlendikten sonra, diğerleri de bu kişiye suçlu olarak tepki verirler ve bu kişiler aykırı kimliği kendi benliklerine alarak, tüm yaşam rollerini bu yeni bakış açısından görmeye ve kendilerini suçlu kişiler olarak tanımlamaya başlarlar. Böylece benlik-kavramında meydana gelen değişiklik ikincil aykırılığa-sapmaya neden olur.

Stigmatizasyon, cezalandırma, ayırma ve sosyal kontrol kişisel rollerin ve kimliğin değişiminde katkıda bulunan faktörlerdir. Etiketlenmiş kişiler, toplumun aykırı olarak nitelendiği davranışları ve inançları oluştururlar. Ancak bu davranışlar, bu kişilerin etiketlerine karşı olumsuz sosyal tepkilerle başa çıkmalarını engeller. Aykırı davranışların ve inançların bireysel olarak kabul edilmesi, etiketin içselleştirilmesini ya da başka bir deyişle “başarılı” bir benlik etiketlenmesini içerir. Polis ve mahkemelerin suçluluğu kontrol altına alma çabalarının olumsuz etkilerine değinen kurama göre, insanlar kendilerini ne kadar suçlu olarak tanımlarlarsa o kadar çok suçlu davranışlarda bulunacaklardır (Traianowitz ve Marash'tan aktaran Kaner, 1992: 493).

Mahkûmun Suç Algısı: En az toplumun mahkûm algısı kadar mahkûmunda toplum algısı önemlidir. Her ikisi karşılıklı olarak birbirine değer biçer ve biçilen değer kadar anlam kazanırlar.

Mahkûmların suç algısına ilişkin birçok teori ileri sürülmüştür. Konuyla ilgili teori ileri sürülerden biride California Üniversitesi Öğretim üyelerinden Harold Garfinkel tarafından geliştirilen, günlük hayatımızdaki sosyal ilişkilerin analizine yönelik yeni bakış açıları sağlayan etnomotodolojik teoridir. Bu teoriye göre sosyal aktörlerin yaptıkları eylemlerin bilincinde olduklarını düşünmektedir. İnsanlar neyi, nasıl ve niçin yaptıklarını bilmektedirler. Yani faaliyetlerinin “metod”unun da sahibidirler. Bireylerin bu “içsel bilgi” ve “metod”la yapmış oldukları eylemlerin bütünü sosyal realiteyi oluşturur. (Arslantürk ve Amman:2000).

Mahkûmların suç teşkil eden davranışlarını anlamalarına yönelik ileri sürülen bir diğer teori ise rasyonel seçim teoridir. Bu teoriye göre suçlular, suç işlemeye karar vermeden önce kar ve zarar hesabı yaparlar. Hesaplamaları sonucunda, elde edecekleri kar ve gösterecekleri başarı, girdikleri risk sonucunda doğabilecek zarardan fazla ise suç işlemeye karar verirler.

Rasyonel seçim süreci iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada bireyler, gereksinimlerini karşılamak için gerçekten suç işleyip işlemeyeceklerine karar verirler. Alacakları karara; önceki deneyimleri, ahlaki değer yargıları, kendilerine yönelik algıları, suçla ilgili kişisel deneyimleri ve öngörülerini etki etmektedir. Suç işlemeye karar verdikten sonra ikinci aşamada ise, hangi suçu işleyeceklerine karar verirler. İçinde buldukları o anki koşullar işleyecekleri suçla ilgili alacakları kararı etkilemektedir. Acil olarak paraya gereksinim duyulması ya da suç işlemeye teşvik eden bir arkadaşın varlığı karar sürecini etkileyen faktörlere örnektir. Kararı etkileyen faktörler işlenecek suçun türüne göre de değişiklik göstermektedir. Bu aşamada, belirlenen hedefle

ilgili kar ve zarar hesabı da yapılmakta, başarı olasılığı değerlendirilmektedir. Örneğin, hırsızlık yapmak üzere bir ev hedef olarak seçilmişse, evde birilerinin olup olmadığı, eve kolayca girilip girilemeyeceği, evde gerçekten değerli eşya bulunup bulunmadığı hususları analiz edilir. Analiz sonucunda, başarılı olma olasılığı yüksekse ve elde edilecek kar, olası zararlara göre fazla ise hırsızlık suçu gerçekleştirilir. Belirtilen hususlar göz önüne alındığında, potansiyel suçluların yapacakları kar ve zarar analizlerinde, girecekleri riskin yüksek olduğu algısını oluşturacak önleyici tedbirlerin alınmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

Rasyonel tercih teorisine göre, potansiyel suçluların hesaplamaları sonucunda elde etmeyi umdukları faydalar çeşitlilik gösterebilmektedir. Örneğin bu beklenti, hırsızlık yolu ile parasal bir kazanç elde etmeden, terör eylemleri gerçekleştirerek siyasi arenada söz hakkı elde etme beklentisine kadar uzanabilmektedir (Doğan ve Sevinç, 2011:31-32).

Bir diğer teorisyen Metron ise; “gerçekleştirilemeyen istek ve arzular kişilerde sapıcı davranışlarla topluma hâkim olan ahlakın reddine, anomiyeye yol açar” demektedir. Gerçekten de, yasal fırsatlara ulaşabilmek için çok sayıda engel bulunmaktadır, mesela alt sınıfların amaçlarına ulaşabilmeleri, üst sınıflara doğru hareket edebilmeleri için kültür farklılıkları, ekonomik terslikler, kaynakların sınırlı olması gibi engeller bulunmaktadır.

Merton, Durkheim’in anomiy teorisinden hareket etmekle birlikte, sosyal yapının zengin ve mal sahibi olma arzuları gibi, bazı istek ve tutkuları tahrik ettiğini ve aynı zamanda bunları elde edebilmek için kullanılacak araçları da yine sosyal yapının sınırlandırdığını belirtmektedir. Kültür değerleri sistemi, özellikle başarı göstergesi olan bazı amaçları yüceltirse ve aynı zamanda sosyal yapı, bu amaçlara giden yasal yolları toplumun büyük bir bölümü için sınırlıyorsa veya kapatıyorsa, sapıcı davranış geniş ölçüde görülür.

Yasal fırsatlara çok sayıda engel bulunmaktadır. Bu teori düşük gelir sınıfının karşılaştığı engellere ağırlık vermektedir. Bunlar kültür farklılıkları, ekonomik güçlükler ve yukarıya doğru hareket edebilmek için gerekli olan kaynakların sınırlı olması gibi engellerdir. Eğitim olanaklarının elde edilebilmesinde sınıflar arasında fırsat farkları bulunmaktadır. Belirli bir eğitime ulaşabilmek, pek çok sosyal başarıya götürebilecek bir yoldur. Bunu sağlamak, özellikle düşük gelir gruplarına mensup gençler için güçtür (Merton, 1957:131)

Teorik bilgilerden sonra birazda uygulamaya yönelik bilgilere gitmenin faydalı olacağını düşünmekteyiz. Bu amaçla yaptığımız anket araştırmasından elde edilen bulgulara değinilecektir.

3. Anket Değerlendirmesi:

Hapsedilme, İyileştirme ve Yeniden Suç İşleme adlı araştırmamız çerçevesinden Adalet Bakanlığından alınan izin ile 02/05/2011-30/07/2011 tarihleri arasında 14 farklı tipteki, 28 ilde bulunan 32 ceza infaz kurumunda kalan toplam 3555 mahkuma anket uygulanmıştır. Yapılan bu anket çalışmasında elde edilen veriler iki başlık altında ele alınacaktır. İlk başlıkta mahkûmların sosyo-demografik özelliklerine, ikinci başlıkta ise suç ve suçluya ilişkin bulgulara değinilecektir:

3.1. Sosyo-Demografik Özellikler

Yapılan anket araştırması anketin uygulandığı tarih itibarıyla Türkiye’de alanında yapılmış en kapsamlı araştırmadır. Hem bu yönüyle hem de elde edilen bulgular yönüyle bugüne kadar piyasaya sunulan, çoğunluğu ithal olan, bilgileri tersyüz edecek niteliktedir. Araştırmanın önemli bir kısmı kitap¹ olarak yayınlandığından bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi verilmeyecektir. Anket uygulamasından mahkûmlara ilişkin elde edilen sosyo-demografik özellikler şu şekildedir:

Cinsiyetlerine göre % 90,3 erkek, % 9,7 ise bayandır.

Medeni durumlarına göre: % 48,1 evli, % 39,5 bekâr, % 9,0 boşanmış, % 2,4 dul ve % 1,0 terk ayrıdır.

Yaşlarına göre: %6,9’u on sekiz yaşın altında, %18,9’u 19-25 yaş aralığında, %36,5’i 26-35 yaş aralığında, %23,2’si 36-45 yaş aralığında, %10,3’ü 46-55 yaş aralığında, %3,1’i 56-65 yaş aralığında olduğu ve %1,1’i ise 66 ve üstü yaş grubundadır.

Doğum yerlerine göre: %23’ü köy/mezra, %23,3’ü kasaba/ilçe, %32,9’u şehir/kent, %20,3’ü büyükşehir ve %0,5’i göçebe/çadır doğumludur.

Eğitim durumlarına göre: %4,8’i okur-yazar olmayıp, %5,6’sı okur-yazar ancak her hangi bir okul bitirmemiş, %27,7’si ilköğretim, %27’si ortaokul/ilköğretim, %25,5’i lise, %3,3’ü yüksek okul, %5,5’i üniversite ve %0,6’sının ise lisansüstü mezunudur.

Hukuki statülerine göre: %50,2’si hükümlü, %33,9’u tutuklu ve %15,9’u ise hükümsüzdür.

3.2. Suç ve Suçluya İlişkin Bulgular

Suç ve suçluya ilişkin bulgular başlığı altında vereceğimiz veriler araştırmamızın bel kemiğini oluşturacak nitelikte olduğu için elde edilen bulgular tablolar şeklinde ayrıntılı olarak verilecektir.

Tablo 1: Ankete Katılanların Suç İşlemelerinde Etkili Olan Faktörlere Göre Dağılımları

Suç işlemede etkili olan faktörler	Sayı	Oran
İşsizlik/parasızlık	1189	33.4
Arkadaş çevresi	1182	33.2
Ailevi sorunlar	698	19.6
Uyuşturucu madde kullanımı	447	12.6
Psikolojik sorunlar	402	11.3
Eğitimsizlik/cehalet	385	10.8
Geleceğe yönelik ümitsizlik	341	9.6
Örgütler/terör	120	3.4
Suç işleminin alışkanlık yapması	69	1.9
Diğer	165	4.6
Toplam	4998	140.4

¹ Araştırmanın tamamı “Hapsedilme, İyileştirme ve Yeniden Suç İşleme” adıyla vadi yayınlarından kitap olarak yayınlanmıştır.

Suç işlemenizde etkili olan faktörler nelerdir? sorusunda ankete katılanlara birden fazla seçenek işaretleyebilme imkânı tanınmıştır. Bu nedenle toplam frekans 4998'i bulmuştur.

Cevap verenlerin dağılımı şu şekildedir; %33.4'i işsizlik/parasızlık, %33.2'si arkadaş çevresi, %19.6'sı ailevi sorunlar, %12.6'sı uyuşturucu madde kullanımı, %11.3'ü psikolojik sorunlar, %10.8'i eğitimsizlik/cehalet, %9.6'sı geleceğe yönelik ümitsizlik, %3.4'ü örgütler/terör, %1.9'u suç işlemenin alışkanlık yapması ve %4.6'sı ise diğer seçeneğini işaretlemiştir.

Verilen cevapların dağılımında da görüleceği üzere mahkûmların büyük bir çoğunluğu suç işlemlerinde etkili olan faktörleri kendiler dışındaki etkenlere bağlamaktadırlar. Suç işlemlerinde etkili olan nedenlerin başında işsizlik/parasızlık gelmektedir. Bu durum çokta gerçekçi görülmemektedir. Zira Türkiye'de son on yılda işsizlik oranı sürekli düşerken ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü/tutuklu sayısı sürekli artış göstermiştir.

Tablo 2: Ankete Katılan İnfaz Ettikleri Suçu Kabul Etme Durumlarına Göre Dağılımı

İnfaz Ettiğiniz Suçu Kabul Ediyor musunuz?	Sayı	Oran
Evet. Kabul ediyorum	1019	29,4
Hayır. Kabul etmiyorum	1859	53,6
Kısmen kabul ediyorum	593	17,0
Toplam	3471	100

İnfaz ettiğiniz suç kabul ediyor musunuz? sorusuna 84 kişi yanıt vermemiştir. Yanıt verenlerin %29.4'ü evet kabul ediyorum, %53.6'sı hayır kabul etmiyorum ve %17.0'si kısmen kabul ediyorum cevabını vermiştir.

Mahkûmların yarısından fazlasının suçunu kabul etmemesi, suçsuz yere cezaevinde bulduklarından mı? Yoksa inkârcı bir politika izlemelerinden mi? kaynaklandığı sorusu hassas bir araştırma yapmayı gerekli kılmaktadır.

Denetimli serbestlik müdürlüğü ve ceza infaz kurumunda çalıştığım yedi yıllık süre zarfında mahkûmlarla yaptığım binlerce görüşmeden edindiğim bilgi neticesinde ikinci yöntemin daha ağır bastığını söyleyebilirim. Mahkûmlarla yaptığım bireysel görüşmelerde; cezaevlerinde bulunma nedenlerini olarak kendileri dışındaki herkesi suçlar bir tutum takındıklarına tanık oldum. Zira bir sonraki soruya verilen cevapta da haksız yere cezaevlerinde bulduklarını söyleyenlerin oranının %40.2 çıkması tezimizi doğrulamaktadır.

Tablo 3: Ankete Katılanların İşlemiş Oldukları Suçtan Duydukları Pişmanlığa Göre Dağılımları

İşlemiş Olan Suçtan Duyulan Pişmanlık	Sayı	Oran
Evet, pişmanım	1607	46.0
Hayır, pişman değilim	240	6,9
Kısmen pişmanım	240	6,9
Suçsuz yere yatıyorum	1409	40,2
Toplam	3496	100

İşlemiş olduğunuz suçtan dolayı pişmanlık duyuyor musunuz? sorusuna 59 kişi yanıt vermemiştir. Yanıt veren 3496 kişinin %46.0'sı evet pişmanım, %6.9'u hayır pişman değilim, %6.9'u kısmen pişmanım ve %40.2'si suçsuz yere yatıyorum cevabını vermiştir.

Evet, pişmanım cevabının yüksek çıkmasının temel sebebi bireylerin işlemiş oldukları suçtan pişmanlık duymalarından ziyade cezai indirimden faydalanmak istemleridir.

Bir önceki soru ile birbirini doğrulayacak şekilde hazırlanan soruya paralel cevap verildiği görülmüştür. Suçunu kabul etmeyenlerin oranı ile suçsuz yere ceza infaz kurumunda kaldıklarını beyan edenleri oranı yüksek çıkmıştır.

Mahkûmların neredeyse yarısının ceza infaz kurumunda suçsuz yere yattıklarını belirtmesi aynı zamanda adli sisteme olan güvensizliklerinin de bir sonucudur. Ankette verilen soruları uzun tutulmaması ve araştırılan konuyla doğrudan ilgili olmadığı için adli sisteme güveniyor musunuz sorusu sorulmamıştır.

Tablo 4: Ankete Katılanların Ceza İnfaz Kurumunda Kendilerini Nasıl Hissettiklerine Göre Dağılımı

Cezaevi ortamında kendinizi nasıl hissediyorsunuz?	Sayı	Oran
Üzgün, ümitsiz	1769	49.2
Yalnız, kimsesiz, yardıma muhtaç	1226	34.5
Dışlanmış, kendi haline bırakılmış	845	23.8
Ümitli, neşeli	654	18.4
Diğer	186	5.2

Cezaevi ortamında kendinizi nasıl hissediyorsunuz? sorusuna birden fazla seçenek işaretleme imkânı verilmiştir. Toplam 4680 defa işaretlenen cevapların dağılımı şu şekildedir: %49.2'si üzgün ve ümitsiz, %34.5'si yalnız, kimsesiz ve yardıma muhtaç, %23.8'i dışlanmış, kendi haline bırakılmış, %18.4'ü ümitli ve neşeli ve %5.2'si yukarıda sayılan duygulardan farklı duygular içinde olduğunu belirtmiştir.

Ceza infaz kurumlarında kalan hükümlü/tutuklu/hükümlözlülerin büyük bir çoğunluğu olumsuz duygular içindedir. Hükümlü/tutukluların olumsuz duygular içinde olması yapılacak iyileştirme ve topluma kazandırma çalışmalarını zorlaştırmaktadır. Çünkü iyileştirme ve topluma kazandırma çalışmalarında gönüllülük esas tutulmaktadır. Aksi taktirde iyileştirme ve topluma kazandırma çalışmalarından beklenen fayda sağlanamayacaktır.

Cezaevi ortamında kendinizi nasıl hissediyorsunuz? sorusuna verilen seçeneklerin dışında diğer seçenekte verilmiş olup farklı olan durumun yazılması istenmiştir. 186 kişi diğer seçeneği işaretleyerek hissettikleri durumu belirtmişlerdir. 186 kişinin yaklaşık üçte biri devlete ve adalet sistemine güvenmediğini belirtmiştir. Geriye kalanların verdikleri cevaplar ise çoktan aza doğru şu şekildedir: özgüvenini kaybetmiş, dışlanmış, tecrit edilmiş, sosyal aktivitelerden yoksun kalmış, canı sıkın, ilkel bir köle gibi, diri diri gömülmüş, devlet düşmanı, intihar etmeyi düşünen gibi olumsuz duygular sıralanmıştır.

Tablo 4'ten elde edilen bulgularda da görüldüğü üzere mahkûmların büyük bir çoğunluğu ceza infaz kurumunda buldukları süre zarfında olumsuz duygu ve düşünceler içinde olduklarını belirtmişlerdir. Mahkûmlar belirtmiş olduğu bu durum yaman bir çelişkiyi beraberinde getirmektedir ki oda şudur; tahliye olanların mahkûmların %38.1'i tekrar suç işleyerek yeniden ceza infaz kurumuna dönmektedirler. Tekrar suç işleyerek ceza infaz kurumuna dönenlerin %37.7'si ilk bir yıl içinde yeniden suç işleyerek ceza infaz kurumlarına döndükleri görülmüştür. Buldukları ceza infaz kurumunun şartlarının kötü olduğundan yakınanların, neden bu kadar kısa bir sürede yeniden, aynı mekânlara döndüğüne ayrıca değinilecektir.

Tablo 5: Ankete Katılanların Tahliyeden Sonra Sorumluluk Sahibi Bir Birey Olarak Suç İşlemeden Yaşamalarını Sürdürebilmesi için Cezaevinde Yapılmasını İstedikleri İyileştirme ve Toplum Kazandırma Çalışmalarına Göre Dağılımı

Talep Edilen İşileştirme çalışmaları	Sayı	Oran
Mesleki eğitim	2064	58,1
İnsanca muamele	1720	48,4
Açık ziyaret sayıları artırılmalı	1660	46,7
Daha adil bir infaz	1660	46,7
Ücretli çalıştırma	1477	41,5
İyileştirme/rehabilitasyon çalışmaları	1232	34,7
Sportif etkinlikler	930	26,2
Eğlence programları/konser/tyatro	699	19,7
Daha çok seminer/konferans	665	18,7
Diğer	99	2,8

Tablo 5'teki verileri paylaşmamızın temel sebebi talep edilen iyileştirme faaliyetlerini vermek değil, mahkûmların her fırsatta kendilerine yapılan muamele ve bu muamelelere karşın taleplerini dile getirmelerinin altını çizmektir. Zira tablodaki verilerde de görüleceği üzere mahkûmların sorumluluk sahibi bir birey olmalarının ön koşulunun kendilerinin adil yargılanmaları ve insanca muamele talebidir.

Mahkûmların tahliyeden sonra, sorumluluk sahibi bir birey olarak suç işlemeden yaşamalarını sürdürebilmeleri için cezaevinde hangi iyileştirme çalışmaları yapılmalıdır? sorusuna yanıt verenlerden %58.1'i mesleki eğitim, %46.7'si açık ziyaret sayılarının artırılması, %46.7'si daha adil bir infaz, %48.4'ü insanca muamele, %41.5'i ücretli çalıştırma, %34.7'si iyileştirme/rehabilitasyon çalışmaları, %18.7'si daha çok seminer/konferans, %26.2'si sportif etkinlikler, %19.7'si eğlence programları/konser/tyatro ve %2.8'i verilen seçeneklerden farklı olan düşüncelerini dile getirmiştir.

Mahkûmların tahliyeden sonra sorumluluk sahibi bir birey olarak suç işlemeden yaşamını sürdürebilmesi için cezaevlerinde hangi iyileştirme çalışmaları yapılmalıdır? sorusunda ikinci sırada en çok işaretlenen seçenek insanca muameledir. Ankete katılan mahkûmların %48.4'ünün insanca muamele beklentisi vardır. Yani ceza infaz kurumunda kalan mahkûmların yaklaşık yarısı kendilerine insanca muamele bulunmadığını belirtmiştir. İnsanca muamele lüks değil, bir haktır. Konumu ne olursa olsun herkesin insanca muamele görmeye hakkı vardır. İnsanlık dışı yapılan her muamele bir bumerang gibi geri dönecektir.

Mahkûmların tahliyeden sonra sorumluluk sahibi bir birey olarak suç işlemeden yaşamını sürdürebilmesi için cezaevinde hangi iyileştirme çalışmaları yapılmalıdır? sorusunda en çok işaretlenen seçeneklerden bir diğeri ise "daha adil bir infaz" talebidir. Adaletin sağlanması veya hukuka/hukukçulara olan güveni artırması bir anda çözümlenebilecek bir olay değildir.

Cezaevinde olan mahkûmlarda oluşan kendilerine adil davranılmıyor kanısı yargılanma sürecinde başlamaktadır. Zira üçüncü tabloda elde edilen verilerde mahkûmların %40.2'si suçsuz yere cezaevinde bulunduğunu belirtmiştir. Suçsuz yere kendisini cezaevine gönderen yargıca beslendiği kanı, zamanla adli sistem içinde yer alan bütün personellere karşı önyargıya dönüşmektedir. Beşinci tabloda sorulan soru aslında sadece cezaevinde bulunulan süreci kapsamaktadır. Mahkûm verdiği cevapla kendisine cezaevine taşıyan süreçle birlikte cezaevinde de eşit davranılma talebini dile getirmiştir. Adli sisteme güvenilmemesi toplumları demokratik hukuk devletinden uzaklaştırır. Ve tıpkı feodal devletlerde olduğu gibi herkes kendi adaletini kendi kurmaya çalışır.

Tablo 6: Tahliye Sonrası Yaşanılan veya Yaşanılacağı Düşünülen Sıkıntı ve Kaygılara Göre Ankete Katılanların Dağılımı

Sıkıntılar ve Kaygılar	Sayı	Oran
İşsizlik	2338	65,8
Toplum uyum sağlayamama	1141	31,2
Psikolojik sorunlar	1109	31,2
Aile ve toplumdaki dışlanma	1083	30,5
Yeniden suç işleme korkusu	880	24,8
Can güvenliği/hasımların intikam hırsı	463	13,0
Diğer	77	2,2

Araştırmamızda mahkûmların tahliye sonrası yaşamları hakkında bilgi edinmek ve onların yeniden suç işlemelerine neden olan durumları öğrenmek için sorular yönlendirilmiştir. Bu amaçla yönlendirilen sorulardan biri "Tahliye olduktan sonra yaşadığınız veya yaşayacağınızı düşündüğünüz sıkıntılar/kaygılar nelerdir?" sorusudur. Verilen yanıtlardan %65.8'i tahliye olduktan sonra yaşadığı veya yaşayacağını düşündüğü sıkıntı ve kaygının işsizlik, %32.1 topluma uyum sağlayamama, %31.2'si psikolojik sorunlar, %30.5'i aile ve toplumdaki dışlanma, %24.8'i yeniden suç işleme korkusu, %13'ü can güvenliği/hasımların intikam hırsı cevabını verirken ve %1.1'i diğer seçeneği işaretlemiştir.

Yukarıda verilen oranlarda da görüldüğü gibi mahkûmların tahliye sonrası yaşadığı/yaşayacağını düşündüğü en büyük sıkıntı/kaygı *işsizliktir*. Ankete toplam 3555 hükümlü/tutuklunun katıldığı göz önünde bulundurulduğunda 2338 kişinin (%65.8) işsizlik seçeneğini işaretlemesi gerçekten en büyük sorunun buradan kaynaklandığını göstermektedir.

Daha önce verilen Tablo 1'de sorulan "Suç işlemeyizde etkili olan faktörler nedir?" sorusunda da hatırlanacağı üzere ankete katılanların %33.4'ü işsizlik/parasızlık seçeneğini işaretlemiştir. İş veya yeterli geliri olmadığı için suç işlediğini söyleyenlerin sabıkalı olmaları nedeniyle tahliye sonrası iş bulmakta zorlanacakları aşikârdır. İşsizlik ülkenin genel bir sorunu olmakla birlikte eski hükümlülerin sabıkalı olmaları, işverenlerin önyargılı yaklaşımları, devletin özel sektörde

eski hükümlü çalıştırma zorunluluğunu kaldırması gibi etmenler eski hükümlülerin iş bulmalarını imkânsız bir boyuta taşımıştır.

Bununla birlikte eski hükümlülerin cezaevinde rahata, yönetilmeye, özerkliğini kaybederek hazırcılığa alışmaya yönelik edinmiş oldukları olumsuz tutumlar onları samimi olmayan iş aramalarına yöneltmektedir. Zira 2011 yılında Kahramanmaraş Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nde çalıştığım süre zarfında eski hükümlüleri meslek edindirmek suretiyle istihdam edilmesine yönelik üç proje hazırladım. Bu projeler çerçevesinde 15 hükümlüden oluşan kurslar açmayı, kurs süresince günlük 15,00 TL cep harçlığı vermeyi ve kursiyerlerin kurs süresince sigortasını yatırmayı ve kurs sonunda başarılı olan kursiyerleri işe yerleştirmeyi garanti etmemize rağmen ancak kurslardan birine yeterli sayı bulabildik. Diğer kurslar için yerel gazetelere ilan verme, belediyeden anons ettirme ve Kahramanmaraş İş Kur İl Müdürlüğü'ne kayıtlı 98 işsiz eski hükümlüye telefonla ulaşip bilgi vermemize rağmen istenilen sayıyı yakalayamadığımız için diğer projeler ne yazık ki hayata geçirilememiştir.

Eski hükümlülerin tahliye sonrası yaşadığı veya yaşayacağını düşündüğü sıkıntı ve kaygılarının ikinci sırasında ise *topluma uyum sağlayamama* gelmektedir. Uzun süre toplumdaki tecrit edilen bireylerin yeniden sosyal yaşama uyum sağlamaları çok zordur. Özellikle kapalı ceza infaz kurumlarından tahliye olanların her hangi bir izin kullanmamaları, topluma uyum süreci ile ilgili bir programa dâhil olmamaları, cezaevinde buldukları süre zarfında; kültürel, teknolojik, ulaşım vb. birçok alanda yaşanan değişimler mahkûmların topluma uyum sağlamaları zorlaştırmaktadır. Bunun için yapılacak en uygun sistem doğrudan salıverme yerine, öncelikle tahliye sonrası sosyal yaşama uyuma yönelik programlar uygulamak, aşamalı olarak tahliye etmek ile şartlı salıverilme süresince denetimli serbestlik tedbirine tabi tutmak.

Suç işleyen insanların toplumla bağlarının kopuk olduğu ve hapis cezasının bunu giderek derinleştirdiği kabul edilmektedir. Kaldı ki cezaevi sadece dış dünya ile bağı koparmamakta aynı zamanda cezaevi içerisinde sosyal ilişkiler geliştirmesini engellemektedir (Behan ve O' Donnell, 330).

Üçüncü sırada eski hükümlülerin tahliye sonrası yaşadığı veya yaşayacağı düşündüğü sıkıntı ve kaygı ise *psikolojik sorunlardır*. Tablo 1'de verilen suç işlemede etkili olan faktörlerden psikolojik sorunların oranı %11.3 iken tahliye sonrası bu oran iki katına çıkmıştır. Çünkü hapsedilme bireyi sadece bedeni olarak tutsak etmemekte aynı zamanda onu düşünsel ve zihinsel olarak dönüştürmektedir. Bu da ceza infaz kurumlarının iyileştirme/ıslah etme amacını tekrar sorgulamak/gündeme getirmek için yeterli bir nedendir. Ceza infaz kurumunda bulunulduğu süre zarfında yapılan/yapılması gereken iyileştirme faaliyetleri ile yaşanan psikolojik sorunların nedenleri tespit edilip çözümlenmesi gerekirken ne yazık ki var olan psikolojik sorunlar daha da derinleşerek tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Özellikle psikolojik kökenli bunalım ve takıntılarının bulaşıcı olduğuna inanmaktayız. Sürekli bunalım takınan bireylerin belli bir süre sonra içinde buldukları çevrelerini de olumsuz etkiledikleri, onları da buldukları öğrenilmiş yoksunluğun içine çektikleri gözlemlenmiştir. Bütün açıklamalar psikolojik nedenlerle suç işleyenlerin veya psikolojik

sorunları olduğunu söyleyenlerin farklı oda/koşullarda tutulmaları gerekliliğini zorunlu kılmaktadır.

Dördüncü sırada eski hükümlülerin tahliye sonrası yaşadığı ve yaşayacağını düşündüğü en büyük sıkıntı veya kaygı ise *aileden ve toplumdaki dışlanmadır*. Mahkûm işlemiş olduğu suç nedeniyle suçunun karşılığı olan cezayı çekmesine karşın ailesinde, toplumda ve mağdur vicdanında rahatlatma sağlamadığından, ceza infaz kurumunda tahliye olduktan sonra da ailesinden ve toplumdaki dışlanmaya devam etmektedir. Özellikle yüz kızartıcı suç işleyenlerin ailelerinde ve toplumda kabul görmeleri daha da zor olmaktadır.

1950'li yıllardan beri yapılan araştırmalar, hapis cezasının infazında yaşanan gelişmelere ve hükümlünün yeniden sosyalleşmesi için gösterilen çabaya rağmen, hapis cezasının hükümlüye acı ve ızdırap verdiğini, onu toplumdaki uzaklaştırdığını ve ailesini yoksulluğa mahkûm ettiğini göstermektedir (Foucault, 2006:385-389).

Tahliye sonrası yaşadığı ve yaşayacağını düşündüğü en büyük sıkıntı veya kaygıların beşinci sırasında ise *yeniden suç işleme korkusu* gelmektedir. Eski hükümlü, kurumdan salıverilen kişinin yeniden aynı ortama dönmesi; onu suçla iten şartlarla yeniden yüz yüze gelmesi; ekonomik, toplumsal ve duygusal sorunlarını çözmede, bir iş bulma, barınma gibi temel ihtiyaçlarını dahi karşılamada desteksiz bırakılması; çevresi ve ailesi tarafından dışlanması; hasım olanların sürekli tedirginlik ve endişe içinde bulunması gibi durumlar, çoğu kez onun yeniden suç işleyerek cezaevine dönüşmesiyle sonuçlanmaktadır (Şahin, 2001:139).

Yeniden suç işlemede sadece aileden ve toplumdaki dışlanma, topluma uyum sağlayamama, iş bulamama... nedenleri ile değil Tablo 1'de de verildiği üzere küçük oranlarda da olsa suç işleminin alışkanlık haline gelmesi de etkili olmaktadır. Zira birçok farklı kişi veya kurum tarafından yapılan anketlerde de görüldüğü üzere şuan ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü/tutukluların %40'ını farklı nedenlerle de olsa daha önce suç işleyip hapis yatanlar oluşturmaktadır. Bu da yeniden suç işleme sürecini, bu sürece iten nedenleri ve çözüm önerileri üzerinde çalışmayı zorunlu kılmaktadır.

Paşakapısı Ceza İnfaz Kurumunda kalan çocuklar üzerinde yapılan bir çalışmaya göre; çocukların çok büyük bir kısmı (%91) kurumdan sonraki hayattan korktuklarını açıkça ifade etmektedirler. Korku nedenleri; tekrar suç işlemek (% 32), iş bulamamak (%29), çevre tarafından suçlu olarak damgalanmaktan dolayı kabul görmemek (% 20), çıktıktan sonra gidecek yeri olmamak (% 6) veya hasmı tarafından öldürülmek veya yalnız kalmak (% 4) gibi çeşitlidir. İnfaz kurumundan salıverildikten sonraki hayatlarına ilişkin çocuklarının bu endişelerinin kurumda giderilemediği, bu hususta kurumun onlara manevi acıdan bile yardımcı olamadığı anlaşılmaktadır².

Hapsedmenin en önemli yararının topluma yeniden kazandırmaya elverişli olduğu savunulmuşsa da, günümüzde kişiyi tümüyle toplum dışına ittiği ve toplum ile olan güven ilişkisini yok ettiği kabul edilmektedir. Bunun sonucunda hükümlü, kurallarından saptığı için kendisini cezalandıran topluma yabancılaşarak suç alt kültürü ile bütünleşmektedir.

²“Paşakapısı Cezaevindeki Tutuklu Çocukların Psiko-Sosyal, Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Kriminolojik Özellikleri”, M.Ü. Hukuk Fakültesi 10. Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, İstanbul 1993, s. 115 vd.

Cezaevleri toplumun aynasıdır ama aynı zamanda ayrı bir alt kültürü vardır. Yapılan araştırmalarda hükümlülerin uslanma ve toplumsal yaşama uyum sağlamadan çok bu alt kültüre dâhil olmayı seçtiklerini göstermektedir (Yarsavut, 1984:458).

Kendine güvenini kaybeden, ailesi ve dostları ile görüşmeyen hükümlü, değersiz ve önemsiz olduğu duygularına kapılarak, ruhsal çöküntü yaşamaktadır. Çalışarak ihtiyaçlarını karşılama olanağını yitiren hükümlünün ileride yeniden iş bulması ayrı bir sorundur. Hapis cezası ile tahliye sonrası yaşamda sorumluluk sahibi birey olunmaya katkı sunulmak amaçlanmaktaysa da hükümlüler cezaevinde rahata, yönetilmeye, özerkliğini kaybederek hazırcılığa alışmaktadır. Hükümlülere oy hakkı tanınması bağlamında yapılan tartışmalara hükümlülerin toplumla yeniden bağ kurması üzerinde durulmuştur. Bu açıklamalar, iyi bir suç politikasının uzun süreli hapis cezasına karşı olması gerektiğini göstermektedir (Doğan, 2010: 154-156).

Altıncı sırayı eski hükümlülerin tahliye sonrası yaşadığı ve yaşayacağını düşündüğü en büyük sıkıntı veya kaygı ise *can güvenliği veya hasımların intikam hırsı* oluşturmaktadır. Özellikle cana karşı işlenen suçlarda bu durum daha sık yaşanmaktadır. Hatta kan davasına kadar varabilmektedir. Suçtan zarar görenlerin intikam almak hırsı ile suç işlemelerinin önüne geçmek için, ceza adalet sisteminde değişikliğe gidilerek suçluya verilen cezada mağdurunda fikrinin alınması, vicdani rahatlık sağlamada ve intikam amaçlı güdülen duyguların önüne geçilmesinde önemli olduğu düşünülmektedir.

Tahliye sonrası yaşadığı ve yaşayacağını düşündüğü sıkıntı veya kaygıların sonunda ise 77 kişi yukarıda sayılan seçeneklerin dışında *diğer* seçeneğini işaretlemiş ama büyük çoğunluğu *diğer* seçeneği işaretlemesine karşın yaşadığı veya yaşayacağını düşündüğü sıkıntı ve kaygıyı belirtmemiştir. Belirtilen sıkıntı ve kaygılar çoktan aza doğru hiçbir değişiklik yapılmadan şu şekilde sıralanabilir: Ailemin dağılması, ailemi ve çocuklarımı kaybetme, ailevi sorumluluklarımı yerine getirememe, belki de eşim benden ayrılacak, özgüven kaybı, kararsızlık ve başaramama korkusu, bu kadar baskıdan sonra tekrar insan olmak zor olacak, suç makinesi olma korkusu, adalete olan güven kaybı, sabıkalı olmamız nedeni ile güvenlik görevlilerin bizleri potansiyel suçlu olarak görmesi, tek kaygım özgür olmak, hastalarımın olması beni tedirgin ediyor, bedava hapis yat sonra da rahat ol, cezaevlerini dış dünyaya yakınlaştırm, bi kıyamet buluşum ve projem var ama elim bağılı.

Tablo 7: Ankete Katılanların Tahliye Sonrası Devletten Beklentilerine Göre Dağılımı

Devletten beklentiler	Sayı	Oran
Sabıkanın silinmesi	2392	67,3
İş	2143	60,3
İş kurmak için kredi yardımı	1879	52,9
Başka bir ilde yaşamak için maddi destek	730	20,5
Rehabilitasyon/iyileştirme	492	13,8
Yüzünün ameliyatla değiştirilmesi	202	5,9
Diğer	52	1,5

Yeniden suç işleme sürecini anlamaya yönelik sorulan sorulardan biri de “tahliye sonrası devletten beklentiniz nelerdir” sorusudur. Bu soru bir önceki tabloda verilen

sorunun bir uzantısı niteliğindedir. Ceza infaz kurumunda çalıştığım süre zarfında mahkûmlarla yaptığım görüşmelerde mahkûmların büyük bir çoğunluğunun tahliye sonrası yaşamlarını düzenlemede devletten beklentilerinin çok yüksek olduğunu gördüm. Denetimli serbestlik müdürlüklerinde çalıştığım süre zarfında ise bu beklentinin eyleme dönüştüğünü, koruma kurulları başkanlığına çeşitli taleplerle başvuru yapan eski hükümlülerin devletin kendisine yardım etmesini, bunu sosyal devlet ilkesi gereği olarak değil de, zorunluluk arz eden bir durum olarak gördüklerine ve bunu beyan ettiklerine şahit oldum. Şüphesiz devlet, sosyal devlet ilkesi gereği vatandaşları arasında ayırım gözetmeden yardım yapmalıdır. Mahkûmun devletten bu yöndeki talebi Kore Gazisi edasıyla yapması doğru olmadığı ve bu yöntemin sonuç getirmeyeceği kesindir. Bütün bu beklentilerin boyutunu anlamak için bu soru sorulmuş ve tahmin edilen sonuç da alınmıştır.

“Tahliye sonrası devletten beklentiniz nelerdir” sorusuna birden fazla seçenek işaretleme imkânı tanınmıştır. Mahkûmlardan %67.3’ü sabıkanın silinmesi, %60.3’ü iş, %52.9’u iş kurmak için kredi yardımı, %20.5’i başka bir ilde yaşamak için maddi destek, %13.8’i rehabilitasyon/iyileştirme, %5.9’u yüzünün ameliyatla değiştirilmesi ve %1.5’i ise diğer seçeneğini işaretlemiştir.

Elde edilen verilere bakıldığında mahkûmun birçok talepte bulunduğu görülmüştür. Bir önceki soruda verilen tahliye sonrası yaşadığınız veya yaşayacağı düşündüğünüz sıkıntılar/kaygılar sorusunda toplam 7091 işaretleme olurken, bu soruda 7890 işaretleme olmuştur. Bu da gösteriyor ki mahkûm ihtiyacından çok daha fazla talep etmektedir.

Mahkûmun tahliye sonrası devletten en yüksek oranda beklentisi *sabıkasının silinmesidir*. Toplamda 3555 kişi ile yapılan ankette 2392 kişi farklı taleplerle birlikte sabıkanın silinmesini istemiştir. Sabıkanın silinmesi talebinde bulunanların oranının bu kadar yüksek olmasının birçok sebebi bulunmaktadır. Bunların başında; işe alınmama, çeşitli iş kredileri çekememe, hiç tanımadığı kişiler tarafından bile ön yargıyla karşılanma, toplumsal dışlanma gibi etmenler gelmektedir. Ortaçağ Avrupa’sında mahkûmların yüzlerine mühür vurulmak suretiyle sabıkalı oldukları belli edilirdi. Günümüzde ise daha postmodern yöntemler izlenerek, mahkûmiyet resmi olan bütün kayıtlara dökülmekte, mahkûmlar sıradan basit üretim yapan tekstil fabrikalarında bile sabıkalı oldukları için iş bulmakta zorlanmaktadırlar. Sabıkanın silinmesi süreci ise tümüyle bir muammadır.

Eski hükümlülerin devletten ikinci sıradaki beklentisi ise “iş” olmuştur. Bir önceki tablo verilerinde de görüldüğü üzere eski hükümlülerin tahliye sonrası yaşadığı/yaşayacağı en büyük sıkıntı işsizliktir. Özel sektörde eski hükümlü çalıştırma zorunluluğunun kaldırılmasından sonra eski hükümlülerin iş bulmaları daha da zorlaşmıştır. Eski hükümlü kadrosuyla istihdam sağlayan tek kuruluş devlet olunca eski hükümlülerin devletten talebi de bu oranda artmaktadır. Mahkûmun yeniden suç işlemesinin en önemli şüphesiz iş bulamamasıdır. Çünkü iş yaşamın devam ettirilmesi için sadece bir gelir kapısı değil sosyalleşme ve toplum tarafından kabul görülmenin de bir ön şartıdır. İşsizlik mahkûm için en büyük tehlikedir. Mahkûm boş gezince ceza infaz kurumunda öğrendiği yeni suç teknikleri³ aklına gelir. Fırsat bulunca da bunları uygulamaktan geri kalmazlar.

³ Anket araştırmamızda “Sizce mahkûmlar cezaevinde suç işlemek için yeni teknikler öğreniyorlar mı?” sorusuna

Üçüncü sırada devletten en çok talep edilen yardım türü ise “iş kurmak için kredi”dir. Eski hükümlülerin sabıkalı olmaları nedeniyle iş bulmaları zorlaşınca mahkûmlar, kendi işlerini kurmak için kredi talebinde bulunmaktadırlar. Koruma Kurulları Başkanlıkları aracılığıyla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Başkanlıklarınca (SYDV) sıfır faiz oranı ile eski hükümlülere kredi vermesine karşın, istenen şartlar çok zordur. SYDV, eski hükümlülerden mesleki becerilerini gösteren ustalık belgesi ile birlikte memur kefil istediğinden, krediler ya hiç alınamamakta veya çok az kişi tarafından alınabilmektedir.

Dördüncü sırada devletten en çok talep edilen yardım ise “başka bir ilde yaşamak için maddi destek”tir. Özellikle kasten öldürme/taksirli ölüme neden olma suçları ile yüz kızartıcı suçlardan hüküm giyen mahkûmların karşılaştıkları toplumsal dışlanma nedeni ile başka bir yerde yaşamayı tercih ettikleri bilgisine ulaşılmıştır.

Beşinci sırada en çok talep edilen yardım ise “rehabilitasyon/iyileştirme”dir. Daha önceki verilerde de belirttiğimiz üzere suç işlemeyi alışkanlık haline getirenler ile uyuşturucu madde suçlarından ceza infaz kurumunda bulunanların öncelikle tedavi edilmeleri gerekmektedir.

Hapsedilme, iyileştirme ve yeniden suç işleme üzerine verdiğimiz seminerlerde mahkûmların devletten beklentileri arasında çok fazla olmamakla birlikte “yüzünün ameliyatla değiştirilmesi” talebinde bulunanlar oldu. Bu talepte bulunan kişilerin daha suç yüz kızartıcı suç işledikleri görülmüştür.

Verdiğimiz seçenekler dışında diğer seçeneğini işaretleyenlerin ilginç cevaplar verdiği görülmüştür. Her zaman olduğu gibi verilen cevaplarda hiçbir değişiklik yapmadan mahkûmların devletten taleplerini çoktan aza doğru şu şekilde sıralıyoruz: Gölge etmesin başka ihsan istemem, devlet bizi tanısın, ailemi bir araya getirsin, çocuklarımı okutsun, yeni ad soyad ve kimlik istiyorum, topluma kazandırmasını istiyorum, eski çevremi istiyorum seçenekleri ile birlikte herhalde devletin kendisinden bir talebinin olduğunu sormasını şaşırması olmalı ki bu soruya “komik” cevabını vermiştir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Birlikte yaşamın olduğu her yerde kurallar, kuralların olduğu her yerde sınırlar, sınırlandırmaların olduğu her yerde ihlaller ve ihlallerin olduğu her yerde de ceza vardır. Tarihi gelişim sürecinde “ceza hukuku toplumsal, ekonomik ve siyasal gereklerden etkilenecek” (Özek: 2009) bedensel olmaktan çıkıp yerini daha çok özgürlüğe ve mal varlığına yönelik cezalara bırakmıştır. Bununla birlikte Foucault' un deyimi ile “tasarruf edilmesi imkânsız, nefret edici bir çözüm” olmasına rağmen (2006:336-337) hapis cezası çoğunlukla verilmeye devam edilmektedir.

Hapis cezasının terk etmek bu aşamada olanaksız olmakla birlikte, suçlunun mağdur ve toplum açısından tehlike göstermediği süre hapsedilmesi engellenebilir. Nitekim hapis cezasına oranla, seçeneklerin tekrerrüü azaltmada daha etkili olduğu görülmektedir (Skolu-Akıncı, 1986: 680).

Hapis cezasının istisnalar dışında gereksiz olduğunu savunan yazarlar, cezaevlerinin özel önleme amacını gerçekleştirmediğini ve suçluluğu azaltmadığını belirtmektedir. Nitekim Foucault, cezaevlerinin suçlu

ürettiğini ve cezaevlerinde kalanların yeniden mahkemelere yönlendirildiğini savunmuştur. 1950’li yıllardan beri yapılan araştırmalar, hapis cezasının infazında yaşanan gelişmelere ve hükümlünün yeniden sosyalleşmesi için gösterilen çabaya rağmen, hapis cezasının hükümlüye acı ve ızdırap verdiğini, onu toplumdaki uzaklaştırdığını ve ailesini yoksulluğa mahkûm ettiğini göstermektedir (Foucault, 2006: 385-389) Bu yönüyle cezanın süreli ama mahkûmiyetin ebedi olduğunu söyleyebiliriz

Mahkûmların; etiketlenmesi, sosyal yaşamdan dışlanması, iş bulamaması, anlaşılabilmesi gibi dış faktörler nedeniyle yeniden suç işlemekle birlikte asıl etkili olan faktörün suç işlemeyi alışkanlık haline getirmesi, ceza infaz kurumunda hazırcılığa alışması ve bilinçli olarak istek ve arzularını daha kısa yoldan elde etmek gibi iç faktörlerin etkili olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Arslan, Zeki/Amman, Tayfun, Sosyoloji. Kaknüs Yayınları. Ankara 2000
- Behan, Cormac/O’donnel, Lan, “Prisoners, Politics And The Burden Of Responsibility”, Br J Criminol, Vol. 48, Issue 3, Pp. 2008
- Bilgiç, Şükrü, “Hapsedilme, İyileştirme Ve Yeniden Suç İşleme”. Vadi Yayınları. Ankara 2012
- Doğan, Fatma Karakaş. “Cezanın Amacı Ve Hapis Cezası” Legal Yay.,İstanbul 2010
- Doğan, Halil İbrahim. Sevinç, Bilal. Suç Teorileri Ve Şehir Güvenliği: Bitlis İliyle İlgili Genel Bir Değerlendirme. Polis Bilimleri Dergisi Cilt:13 (4), 2011
- Dünkel, Frieder/Snacken, Sonja, “Karşılaştırmalı Avrupa Ceza İnfaz Sistem: Sorunlar, Uygulama Ve Perspektifler”, İnfaz Hukukunun Sorunları, Goethe-Institut Ve Başkent Üniversitesi Yayını, Ankara 2001
- Dönmezer, Sulhi, Toplum Bilim, 11. Bası, İstanbul, 1984
- Dönmezer, Sulhi/Erman, Sahir, Nazari Ve Tatbiki Ceza Hukuku, C:İı, Beta Yay., 12.B., İstanbul 1999
- Edwin H. Sultherland-C.E. Gehlke, Crime And Punishment (Recent Social Trends In The United States, New York, 1933, Zikreden Reckless,)
- Foucault, Michel, Hapishanenin Doğuşu (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Yay., 3.B., Ankara 2006.
- İçli, Tülin/Oğun, Aslıhan, Türkiye’de Cezaevlerindeki Rehabilitasyon Faaliyetleriyle İlgili Sosyolojik Bir Araştırma, Ankara 1999
- Kaner, Sema. “Suçluluğu Açıklayan Yaklaşımlar”. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. Cilt:25, Sayı:2, 1992
- Kızmaz, Zahir. “Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme” C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2005 Cilt: 29
- Kulaksızoğlu, Adnan, Ergenlik Psikolojisi, Remzi Kitabevi, 2.Baskı İstanbul 1999
- Merton, Robert King, The Sociology Of Science, Chicago, 1973, 32 (Sociology Of Science); Merton, Social Structure And Anomie, Social Theory And Social Structure, C.İıı, Illinois, 1957,
- Özek, Yasemin, “Küreselleşme Sürecinde Ceza Politikalarındaki Dönüşümler” www.sendika.org/yazi (5 Temmuz 2009),

%47.9’u evet öğreniyorlar, %31.1’i hayır öğrenmiyorlar ve %21’i ise kısmen öğreniyorlar cevabı vermiştir.

Öztürk, Bahri/Erdem, Mustafa Ruhan, Uygulamalı Ceza Hukuku Ve Güvenlik Tedbirleri, Seçkin Yay., 9. B., Ankara 2006

Sokullu-Akıncı, Füsün. “Cezalandırmada Amaç Ve Ölüm Cezası”, Yeni Türkiye Dergisi, Yargı Reformu Özel Sayısı, 1996, S. 673

Şahin, Cumhur. Tahliye Öncesi Ve Sonrası Hükümlüye Ve Eski Hükümlüye Yardım. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt V, Sayı I-Iı (Haziran-Aralık 2001) Ankara

Van Zyl Smit, Dirk, “Humanising Imprisonment: A European Project”, Eur J Crim Policy Res (2006) No:12, 5 December 2006,

Walker, Nigel, “The Unwanted Effects Of Long-Term Imprisonment”, In: Problem Of Long-Term Imprisonment, Edited By Antony E. Bottoms And Roy Light, London Uk 1987

Yarsavut, Duygun, “Bir Sosyolojik Ve Kültürel Alt Grup Olarak Cezaevi Toplumu”, İsbfd, Y:2, S:2, İstanbul 1984,

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Empati>) Erişim tarihi ve saati: 14/08/2013, 10:24